פרשת וישלח

ערך הזמן - זמן מול חומר

'טיים איז מני' הוא משפט ששגור בפי כולם, ובמילים פשוטות 'זמן שווה כסף'..

ויש עוד שהרחיקו לכת וקבעו כי 'זמן זה כסף' דהיינו הזמן הוא הוא הכסף..

עכשיו אם נשאל כל אחד, מה משפט זה מביע? נקבל תשובה פשוטה, 'הזמן תכליתו היא אחת, להרוויח כסף, לעשות כסף, ולזה הוא נועד, זאת המטרה והתכלית, יותר מכך אין לזמן כשלעצמו ערך, רק חשיבות משנית שמשמש לצורך התכלית החומרית של האדם, ורבים האנשים הם, שמזדהים עם המסר העולה ממנו עד שיאמצו אותו למעשה, שכן לשיטתם, הזמן הוא רק הכלי לקבלת ה'חומר' ותו לא.

וכעת נעלה תפיסה נוגדת, והשקפה שוללת לדעה קלוקלת זו שנתפסה בעיני רבים וטובים שלא ביודעין כמשפט אמיתי, ובכלל, לדעתם אין במסר העולה מאיליו ניגוד לדרך היהדות.

מייצג התפיסה אינו סתם אדם, אלא אחד מהגדולים הפלאיים שקמו בדורות האחרונים לעם היהודי הלא הוא מרנא החפץ חיים, והוא תמצת את השקפת העולם היהודית במשפט קצר וקולע - 'כסף שווה זמן'.

או על אותו משקל ההפוך למשפט השגור, בצורתו הקיצונית 'כסף זה זמן'-"בעברית אומרים" -'מני איז טיים'.
בקריאה ראשונה, הדברים נשמעים דומים, כביכול אין לסדר המילים במשפט השלכה על ההבנה הבסיסית רק משחק מילים גרידא.

אבל באמת למתבונן אין דברי 'החפץ חיים' עולים בקנה אחד עם אמירת העולם הנזכרת, ולהיפך דבריו שוללים מכל וכל לתפיסה זו המשובשת, ומייסדים הלך חשיבה אחר, יהודי.. באמירתו הקצרה של 'החפץ חיים' טמון יסוד עצום שאם נעמיק בו יתברר לנו עד כמה הוא פשוט ואמיתי..

'הזמן נועד בכדי שאדם יעסוק בו בדברים חיוניים, והוא משמש לצורך תכלית קיומו של האדם, ומאידך אדם מבזבז את 'מאגר החיים' הלא הוא הזמן על דברים של מה בכך, כסף, רכוש וכן הלאה, דהיינו ההשקפה היהודית המאמינה בחיי הנצח, ומאידך בארעיות עולם הזה, לדידה אין הכסף המשאב העיקרי בחיים עד שיש לבזבז עליו את הזמן של החיים שהוא המצרך החשוב ביותר בעולמנו זה'..

ועכשיו בסייעתא דשמיא נקשור את הדברים האמורים לפרשתנו.

בפרשה מתואר החשש של יעקב מפני "אחיו" עשו, כמו שאומר יעקב "הצילני נא מיד אחי מיד עשו כי ירא אנכי אתו פן יבוא והכני אם על בנים", ובעקבות כך הוא מרחיק את בניו ונשותיו ממקום מפגשו עם עשיו, מעבר לנהר, "ויקם בלילה הוא ויקח את שתי נשיו ואת וגו", "ויקחם ויעברם את הנחל ויעבר את אשר לו".

אך למרבה הפליאה יעקב חוזר על עקבותיו אחר שהעביר את משפחתו, שוב לעבר הנהר, ושם אחר שהוא נשאר בודד נטפל איליו שרו של עשיו" ויותר יעקב לבדו ויאבק איש עמו עד עלות השחר".

ומדוע נצרך יעקב לחזור שוב על עקבותיו? לא מפורש במקרא, והדבר מפליא. אלא שבשאלה זו עמדו חז"ל בתלמוד (חולין צא.) ומבארים לנו פשר סיבת חזרתו של יעקב.
"אמר רבי אלעזר, שנשתייר על פכין קטנים, מכאן לצדיקים שחביב עליהם ממונם יותר מגופם, וכל כך למה, לפי שאין פושטין ידיהם בגזל" ובכן, חז"ל בדבריהם אלו סברו את אוזנינו מה היה המניע של יעקב

שבשל כך נצרך לחזור על עקבותיו..

אלא שאם נתבונן במסר שהעלו חז"ל מההתעקשות -כביכול- של יעקב לחזר על פכים קטנים, אנו עומדים בפני תמיהה גדולה.. חז"ל בפשטות אומרים לנו דבר הנוגד לכאורה את תפיסתנו את הצדיק, שככל שאדם בר מעלה וצדיק, חשוב לו כספו ורכושו יותר מגופו..

וכי נתאר לעצמנו על אדם שיעז לומר על מרנא הח"ח שרכושו היה חביב עליו יותר מגופו ודאי נסתכל עליו במבט עקום, ובכלל אם היה לו לח"ח כסף, זה עוד דבר..
יתירה מכך, חז"ל תולים את הסיבה שצדיק מחבב את ממונו מגופו, משום שאין הוא גוזל. וכאן מתעצמת לה השאלה, וכי בשביל 'לא לגזול' מוכרח להיות דווקא אדם צדיק. לא מספיק להיות יהודי פשוט וישר דרך? ושמא אף גוי האוחז באתיקה ומוסר מרחיק הוא את ידיו מן הגזילה!? ושוב, צריכים אנו לדעת מדוע צדיקים בדווקא ממונם חביב עליהם מגופם שלא בדומה לשאר בני תמותה שאף הם מרחיקים את ידם מן הגזל?
ובתשובת שאלה זו נראה לומר בס"ד דבר נפלא..

הנה בתחילת המאמר הבאנו את אמרתו של הח"ח 'כסף שווה זמן', שפירושה אדם נמצא בעולם הזה על זמן שאול, הקב"ה נתן לו חיים עם 'שעון עצר', באיזהו שלב אדם ילך לבית עולמו וישאיר את כל קניניו בעוה"ז, הדבר היחידי ש'יטרחו' בשמים לשלוח לו לצורך כך 'משאית הובלה' אלו החבילות של המעשים שפעל בעוה"ז, חבילה שחורה מעשים רעים, חבילה לבנה מעשים טובים, את הרכוש, ממון ושאר דברים חומריים הוא יצטרך בעל כורחו להשאיר לאחרים, כמאמר דוד המלך בתהילים "ועזבו לאחרים חילם"(ועיי"ע גיטין מז. בעובדא דר"ל, ובמס' שמחות דרבי חייה פ"ג ה"ה)

אי לזאת צדיק יודע את חשיבות הרגע בעוה"ז, ומנצל כל זמן לצורך קיום התכלית האמיתית שלשמה ירדה נשמתו לעולם, שהיא קיום התורה והמצוות, וכמו שאמרו חז"ל (עירובין נד.) 'חטוף ואכול חטוף ושתה דעלמא דאזלינן מיניה כהלולא דמי' [תרגום: הזדרז לאכול ולשתות, שעולם הזה דומה לסעודת חתן] ומפרש השפת אמת- 'שלא ידקדק במה שאוכל אלא מה שימצא יאכל ולא לאבד הזמן בעוה"ז דכהלולא דמיא' עיין שם. ולכך צדיק מחשב כל רגע ושוקל את צעדיו שלא חלילה יאבד את זמנו לריק.
ובזה יתבאר לנו היטב דברי חז"ל, בשעה שיעקב אבינו נזכר ששכח את אותם פכים קטנים מעבר לנהר, הוא לא חשב על הפכים כשוויות ממונית גרידא, כי אם התגלמות של הזמן בחומר, שכן בשביל לרכוש אותם פכים, היה עליו לעבוד ולהשקיע זמן, עד שחישב שהזמן שיטרח לשוב על עקבותיו, קצר מאורך הזמן שהשקיע לצורך רכישתם, ולכן לא היה לו ספק שצריך לותר על נוחות גופו ולטרוח לעבור את הנהר באישון לילה שוב, לצורך זה שלא יאבדו אותם הפכים, זאת מה שראה יעקב לנגד עיניו ולא אחרת..

ולזה אומרים חז"ל "צדיקים חביב עליהם ממונם יותר מגופם" דהיינו יעקב מוותר על הנוחות שלו הגופנית לצורך ממונו, וכל זאת משום ערך הזמן שהיווה שיקול מכריע בהחלטתו לשוב על עקבותיו..

ועכשיו באים חז"ל ומוסיפים לנו נימוק מכריע מדוע הצדיקים חביב עליהם ממונם, "שאין פושטין ידיהם בגזל", כונת חז"ל שצדיק שכל הליכותיו והנהגותיו בפרט בעניני ממון הם בתכלית הנקיות, וחושש אפילו לנדנוד קל של גזל, הרי שבניגוד לאדם רגיל אף שאין הוא גוזל ממש בידיו, כמו 'ויגזול את החנית מידו' [עיין גמ' ב"ק עט:] אבל אין אצל האדם הרגיל את החשש הגדול שיש לצדיק בנוגע לדיני ממונות, וב"ד יוכיח.. ולכך הצדיק הזמן שמקדיש הוא בשביל להשיג דבר ולהתפרנס, לוקח יותר מאשר אדם הממוצע.

ועכשיו אם נוסיף לזה, גם את ערך הזמן שיש לצדיק, נגיע להבנה ברורה, מדוע הצדיק ממונו חביב עליו

פרשת וישלח

יותר מגופו, משום שאת הממון הזה מלבד מה שהשיג בזעת אפו ובדרך ישרה, אף הקדיש לזה זמן לא מועט, ומשום זאת חביב עליו ממונו, שכן גופו עם כל מעלותיו אין הוא אלא דבר ארעי, כלי שניתן לו מאת הקב"ה למלא בו את הזמן לתכלית הרצויה, שהיא קיום התורה והמצוות, ולצורך כך נועד זמנו, וכל דבר שהוכרח הצדיק להקדיש את זמנו יקר לו עד מאד..

ואם הדברים מתקבלים על הדעת נמשיך להתבונן עוד קצת על דרך השאלה..

הנה בפרשת ויצא (פרק כט כ) מסופר על יעקב אבינו שחפץ לשאת את רחל בת לבן, וחמיו לעתיד, מתנה את הסכמתו בכך שיעקב יעבוד אצלו ברעיית צאנו, לא יום ולא יומיים אלא שבע שנים, ועוד אצל לבן שכזה.. ויעקב מתרצה לעבוד שבע שנים, ואותם השנים שטורח לגדל את צאן לבן, מדלגות עליו כימים אחדים כמו שכתוב בפסוק "ויעבד יעקב ברחל שבע שנים ויהיו בעיניו כימים אחדים באהבתו אתה".

ודבר זה סותר לכאורה את המציאות המורגשת, הנה אדם שמשתוקק ונכסף לקבל איזשהו דבר, נניח בעוד שבע ימים, הוא מצפה בכליון עינים שהזמן יקפץ לו, אלא שלזמן יש שעון משל עצמו, הוא עובר בעצלתיים עד שלאדם נדמה אותם שבע ימים כשבע שנים, ואילו אצל יעקב הדברים פועלים להיפך שבע שנים כשבע ימים היתכן..!?
והשאלה מתחזקת בפרט לפי מה שבארנו בראשית המאמר, שיעקב סב על עקבותיו להביא את הפכים הקטנים, זאת משום שהעריך כל רגע וזמן, הרי בעיניו אותם שבע שנים שעבד את לבן, היו צריכים להיחשב כשבעים שנה, בשונה מאדם רגיל, שלא מעריך את הזמן ביחס ליעקב אבינו...

והנהגותיו של יעקב אבינו בהקשר של ערך הזמן עוברים כחוט השני ומשתלבות עם הנהגה נוספת שמצאנו אצלו, הנה בתחילת פרשת ויצא אומר הפסוק "ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ויקח מאבני המקום וישם מראשתיו וישכב במקום ההוא" (פרק כח פסוק יא) וכתב שם רש"י -וישכב במקום ההוא - לשון מיעוט, באותו מקום שכב, אבל ארבע עשרה שנים ששמש בבית עבר לא שכב בלילה, שהיה עוסק בתורה. יעקב הולך בדרך חרנה לצורך מציאת זיווגו, לוקח הפסקה קטנה על הדרך ועוסק ארבע עשר שנים בתורה מבלי לתת לעיניו תנומה, ומאידך במאורע הפכים קטנים, מבטל זמן יקר?

אולם בס"ד נראה להסביר את הדברים כך: הלא מהו זמן? איך בכלל נוצר הזמן? מהאנרגיה!

בוא נפרט עוד קצת, נניח שאין חומר, ממילא אין זמן ועכשיו נסביר: 'הקב"ה יצר את הזמן אחר שברא את החומר (עיין רמב"ן בראשית) אין מושג של זמן בדברים רוחניים זאת בניגוד לעולם החומר שהתרחשות התהליכים שטבע הקב"ה בו אורכים זמן מה'..

נשתמש לשם המחשת הדברים בדוגמא מחיי היומיום. הנה עד לפני כמה שנים הדרך היחידה שבה בני אדם היו מתקשרים ביניהם, הייתה שליחת מכתבים, אדם היה מטיל מכתב לתוך תיבת הדואר, הפועלים היו אוספים ממיינים והיו שולחים את זה ליעד המבוקש, בתחילה בחמורים, עגלות סוסים, ובים דרך ספינות, ובמשך הדורות שהשתכללו החלו לשלוח ברכבות, ולאחר מכן אף במכוניות ומטוסים, ואם בהתחלה עד שהגיע המכתב ליעד נמשך מספר שבועות וחודשים בעקבות התמורות שחלו בעולם, נתקצר הזמן עד לימים ושעות, ובשנים האחרונות כלל לא צריך דף ועט, חומר פיזי ממשי, בשביל להוריד את התוויים על הדף, פשוט כותבים מה שרוצים במכשיר אלקטרוני, והמילים עפות להם בין רגע, בתחילה ע"י טכניקה של צילום פקס וכן הלאה, וככל שהתקדמה לה הטכנולוגיה הצטמצם לו זמן ההגעה עד לאלפית שניה..
עכשיו אם נשאל מה השתנה, וכי הסוס נהיה זריז יותר, או המכונית של המשלוח וכו'..ממש לא. אז מה כן,

פרשת וישלח

פשוט מאד המכתב עצמו השתנה הוא כבר לא חומר או יותר נכון חומר פרימיטיבי, ובשביל כך אין צורך לתפוס אותו להעמיס אותו על משהו ולהסיע אותו איכשהו, ובמילים פשוטות יותר המורכבות של החומר תופסת את משאבי הזמן, ככל שהחומר מצומצם, כך התהליכים החומרים מסתפקים בזמן מועט יותר, החומר הוא הזמן..

ואחרי כל זה, הדברים יתבארו כמין חומר..יעקב אבינו בזמן שעובד הוא אצל לבן משך שבע שנים לא רואה לנגד עיניו את ה'חומר' דהיינו את הטרחה הגופנית והאנרגיה שצריך להוציא כל אותם שבע שנים על רעית צאן [וכמו שלבסוף אומר יעקב ללבן "הייתי ביום אכלני חרב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני" (פרק לא פסוק מ')] אלא בתחילה עומד לנגד עיניו אך ורק דבר אחד, לשאת את רחל שהיא המיועדת לבנות את בית ישראל, י"ב השבטים (ועיי"ע אברבנאל שם) וחלילה, לא מחשבה חומרית היתה בדעתו של יעקב וכמו שהאריכו המפרשים (עיין ריקאנטי שם) וממילא כשאדם מכוון את מעשיו לקיום התכלית, החומר שמסביבו לא תופס מקום אצלו ממילא גם הזמן, בשונה משאר בני אדם שמתאווים לקבל דבר, שאצלם הזמן עומד מלכת משום שאין לנגד עיניהם קיום התכלית, כי אם קבלת ה'חומר', אמנם באירוע 'הפכים קטנים' יעקב אבינו רואה את הזמן שהחומר הזה פשוט שאב ממנו. ומאידך אדם כזה שמנטרל את החומר, יכול לעסוק משך י"ד שנים בלא תנומה..

ואחרי ככלות הכל יתבאר הנהגה נוספת של יעקב, הנה אחר שנפרד מעשיו, בנה יעקב את ביתו, ובשביל צאנו הרכיב אוהלים לסוכך עליהם כמו שכתוב בפסוק "ויעקב נסע סכתה ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכת על כן קרא שם המקום סכות" (פרק לג פסוק יז).

ויש לדעת מדוע קורה למקום מושבו על שם הסוכות שבנה לצאנו, לא יותר הגון לקרוא למקום על שם ביתו כמו "בית יעקב" וכו'..על שאלה זו רמז המלבי"ם וכתב שם בזה הלשון-
ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות, לו לעצמו בנה בית קבוע שישב שם ויעבוד את ה', אבל למקנהו וקנינו עשה רק סכות ארעי, כי העסק במקנה וקנין היה אצלו טפל וארעי, כסוכה שהיא דירת עראי עיין שם.

היינו שיעקב אבינו רואה את העולם הזה כדבר ארעי, את הקניינים והרכוש כדבר נפסד ובר חלוף, ומאידך את ביתו שם עובד הוא את ה' כדבר קבוע, רואה יעקב לנכון להדגיש בקריאת שם משכנו, סוכות, בכדי לעורר אצלו תמיד, את ההשקפה הנכונה, שעולם הזה הינו בר חלוף, כסוכה המועמדת לפירוק, ואין לו לשים את שאיפתו ורוב עסקו בעניני העולם הזה כי אם צרכיו החומריים של העולם הם דבר טפל וארעי, בחינת "ההכרח לא יגונה" עד כאן בס"ד.

מקור: ראש כולל הפקדתי שומרים